

Izabela Suckiel

Centrum Edukacji Nauczycieli w Koszalinie

Analiza wyników egzaminów zewnętrznych jako warunek podnoszenia jakości pracy szkoły

W roku szkolnym 2009/2010 weszło w życie nowe rozporządzenie w sprawie sprawowania nadzoru pedagogicznego¹. Zakłada ono, że jedną z form sprawowania nadzoru jest **ewaluacja zewnętrzna** rozumiana jako praktyczne badanie oceniające i prowadzona przez specjalnie do tego celu przygotowanych pracowników kuratoriów oświaty.

Ewaluacja ma być prowadzona w następujących obszarach:

- **Efekty** działalności dydaktycznej, wychowawczej i opiekuńczej oraz innej działalności statutowej szkoły lub placówki;
- **Procesy** zachodzące w szkole lub placówce;
- **Funkcjonowanie** szkoły lub placówki w **środowisku lokalnym**, w szczególności w zakresie współpracy z rodzicami uczniów;
- **Zarządzanie** szkołą lub placówką.

Ewaluacja ma obejmować:

- Zbieranie i analizowanie informacji w wymienionych obszarach.
- Ustalanie poziomu spełniania przez szkołę lub placówkę **wymagań** opisanych dla poszczególnych obszarów.

Poziom spełniania przez szkołę lub placówkę poszczególnych wymagań jest ustalany jako:

- **Poziom A** – oznaczający **bardzo wysoki** stopień wypełniania wymagania przez szkołę lub placówkę
- **Poziom B** – oznaczający **wysoki** stopień wypełniania wymagania
- **Poziom C** – oznaczający **średni** stopień wypełniania wymagania
- **Poziom D** – oznaczający **podstawowy** stopień wypełniania wymagania
- **Poziom E** – oznaczający **niski** stopień wypełniania wymagania.

Ustawodawca opisał wymagania we wszystkich obszarach dla **poziomu B** i **poziomu D**, natomiast pozostałe poziomy będą ustalone w oparciu o zależność: $E < D < C < B < A$.

Za szczególnie ważne twórcy rozporządzenia uznali wymagania z obszaru „Efekty działalności dydaktycznej, wychowawczej i opiekuńczej oraz innej działalności statutowej szkoły lub placówki”. Rozporządzenie zakłada, że w przypadku ustalenia, w wyniku ewaluacji zewnętrznej przeprowadzonej w szkole lub placówce, **poziomu E** w odniesieniu do **choćby jednego z wymagań**

¹ Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 7 października 2009 r. w sprawie nadzoru pedagogicznego (Dz. U. z 2009 r. Nr 168, poz. 1324)

w tym obszarze, organ sprawujący nadzór pedagogiczny poleca opracowanie programu i harmonogramu poprawy efektywności kształcenia lub wychowania. I co jest szczególnie istotne - „Jeżeli dyrektor szkoły lub placówki (...) nie opracuje lub nie wdroży w określonych w harmonogramie terminach programu poprawy efektywności kształcenia lub wychowania albo nie uwzględni w tym programie zgłoszonych uwag i wniosków, organ sprawujący nadzór pedagogiczny występuje do organu prowadzącego szkołę lub placówkę z wnioskiem o odwołanie dyrektora szkoły lub placówki z końcem albo w czasie roku szkolnego bez wypowiedzenia. Wniosek złożony w tej sprawie przez organ sprawujący nadzór pedagogiczny jest wiążący dla organu prowadzącego szkołę lub placówkę.”².

W obszarze *Efekty działalności dydaktycznej, wychowawczej i opiekuńczej* sformułowano wobec szkół i placówek cztery wymagania. Jedno z nich dotyczy analizy wyników egzaminów zewnętrznych (tab. 1.)

Tabela 1. Wymaganie wobec szkół dotyczące obszaru „Efekty”

Wymaganie	Charakterystyka wymagania na poziom D	Charakterystyka wymagania na poziom B
1.1. Analizuje się wyniki sprawdzianu, egzaminu gimnazjalnego, egzaminu maturalnego i egzaminu potwierdzającego kwalifikacje zawodowe	Wyniki sprawdzianu i egzaminów są analizowane w celu poprawy jakości pracy szkoły lub placówki. W szkole lub placówce wdrażane są wnioski z analizy wyników sprawdzianu i egzaminów.	Do analizy wyników sprawdzianu i egzaminów wykorzystuje się różnorodne metody analizy wyników. Wdrażane w szkole lub placówce wnioski z analizy wyników sprawdzianu i egzaminów przyczyniają się do wzrostu efektów kształcenia.

Analizując szczegółowo to wymaganie, zainteresowała mnie, w jakim stopniu szkoły są przygotowane do spełniania tego wymagania?

W swoich badaniach posłużyłam się sondażem. Przygotowywałam anonimową ankietę, która pozwoliła mi uzyskać odpowiedzi na następujące pytania:

- Kto dokonuje analiz w szkole?
- Jakie są to analizy?
- Jak wykorzystywane są wnioski z prowadzonych analiz?
- Jaki jest wpływ prowadzonych analiz na podnoszenie efektów kształcenia?
- Jak dyrektorzy oceniają potrzebę dokonywania analiz wyników egzaminów zewnętrznych?

² Art. 34 ust. 2 ustawy o systemie oświaty z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz. U. z 2 grudnia 2004 r. Nr 256, poz. 2572 ze zmianami)

W badaniach wzięło udział 120 dyrektorów szkół podstawowych, gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych województwa zachodniopomorskiego. Dobór próby był przypadkowy. Byli to dyrektorzy biorący udział w różnych szkoleniach organizowanych przez CEN w Koszalinie. Strukturę respondentów przedstawia tabela nr 2.

Tabela 2. Struktura respondentów - dane liczbowe i procentowe

Typ szkoły							
Dyrektor szkoły podstawowej		Dyrektor gimnazjum (zespołu szkół)		Dyrektor szkoły ponadgimnazjalnej			
60	50%	48	40%	12	10%		
Lokalizacja szkoły							
Wieś		Miasto do 25 tys. mieszk.		Miasto od 25 do 100 tys. mieszk.		Miasto powyżej 100 tys. mieszk.	
54	45%	35	30%	18	15%	13	10,5%
Staż pracy na stanowisku dyrektora							
Do 2 lat		3 - 5 lat		6 - 10 lat		Powyżej 10 lat	
19	16%	34	28%	24	20%	43	36%
Egzaminatorzy							
TAK				NIE			
45		38%		75		62%	
Wyniki uczniów na egzaminach zewnętrznych							
Przeważnie wysokie (7-9 stanin)		Przeważnie przeciętne (4-6 stanin)		Przeważnie niskie (1-3 stanin)			
26	22%	76	63%	18	15%		

Kto dokonuje analiz w szkole?

Wszystkie badane szkoły prowadzą analizy wyników egzaminów zewnętrznych.

W szkołach podstawowych i gimnazjach najczęściej (69% odpowiedzi) funkcjonuje stały kilkuosobowy zespół, który jest odpowiedzialny za dokonywanie analiz. Członkami takiego zespołu są przeważnie osoby, które dobrze radzą sobie z podstawowymi analizami statystycznymi (głównie nauczyciele matematyki lub osoby, które generalnie interesują się prowadzeniem analiz). Zespół formułuje wnioski i przedstawia je pozostałym nauczycielom.

W co piątej szkole (20,5% odpowiedzi), w analizę wyników zaangażowani są wszyscy (lub prawie wszyscy) nauczyciele. W szkołach tych funkcjonują zespoły, których skład zmienia się każdego roku, tak aby każdy nauczyciel uczestniczył w analizach.

W trzech badanych szkołach (2,5%) analiz dokonuje zespół pod kierunkiem dyrektora lub wicedyrektora, a w ośmiu szkołach (ok.7%) analiz dokonuje wyłącznie dyrektor lub wicedyrektor, a nauczycielom przedstawia tylko wyniki i wnioski. W jednym przypadku *analizy, co roku dokonuje inny nauczyciel i przedstawia na radzie wyniki.*³

W szkołach ponadgimnazjalnych nauczyciele mają obowiązek analizowania wyników dotyczących swojego przedmiotu. Robią to w zespołach przedmiotowych (8 badanych szkół) lub indywidualnie (3 badane szkoły). W jednym przypadku *stały zespół scala i przedstawia wyniki przygotowane przez nauczycieli przedmiotów.*

Jakie analizy prowadzone są w szkołach?

Z uzyskanych od dyrektorów danych wynika, że zakres i poziom analiz w poszczególnych szkołach jest bardzo zróżnicowany.

Generalnie (81% odpowiedzi) szkoły starają się wykonywać analizy proponowane przez OKE (publikowane w corocznym raporcie), ale na poziomie własnej szkoły. Są to najczęściej:

- Średnie wyniki punktowe ze sprawdzianu lub egzaminu dla szkoły i poszczególnych klas i porównanie ich z wynikami publikowanymi w raporcie OKE (z wyniki w kraju, okręgu, województwie, powiecie, szkołami miejskimi lub wiejskimi).
- Współczynniki łatwości całego arkusza i poszczególnych standardów dla szkoły i klas i porównanie ich z wynikami publikowanymi w raporcie OKE.
- Współczynniki łatwości podstandardów lub poszczególnych zadań, jeśli OKE lub CKE publikuje kartotekę testu, i porównanie z danymi dla kraju lub okręgu.
- Analizy wyników szkoły i uczniów w skali staninowej.

Pozostałe 19% badanych szkół poszerza swoje analizy o pogłębione analizy statystyczne (modalne, mediany, odchylenie standardowe, przedziały wyników typowych) lub też stosuje dodatkowe metody analiz, jak np. tendencja rozwojowa szkoły (20 szkół) lub EWD (5 z 48 badanych gimnazjów).

Warto w tym miejscu dodać, że według 41% badanych dyrektorów, nauczyciele doskonale radzą sobie zarówno z analizą, jak i interpretacją wyników. Według 48% respondentów nauczyciele radzą sobie z analizami, ale mają problemy z interpretacją wyników, a 11% dyrektorów uważa, że zarówno interpretacja wyników, jak i sama analiza sprawia nauczycielom trudność.

³ Kursywą zapisano cytaty z ankiet.

*Zespół jest świetnie przygotowany i analizy są na wysokim poziomie.
Najważniejsze są ostateczne wnioski, a z tym zespół ma lekki problem.
Nauczyciele starają się, ale wiem, że analizy sprawiają trudności, szczególnie staniny.*

Jak wykorzystuje się wnioski z prowadzonych analiz?

Badania pokazały, że wszystkie szkoły starają się wykorzystywać wnioski z prowadzonych analiz do poprawy jakości kształcenia.

W 72% badanych szkół podstawowych i gimnazjów dyrektorzy wymagają wdrażania opracowanych wniosków przez wszystkich nauczycieli, we wszystkich klasach i na wszystkich możliwych przedmiotach. Respondenci uzasadniali: Wszyscy nauczyciele są zobowiązani ujmować wnioski z analiz w swoich rozkładach materiału nauczania i zaznaczać np. dodatkowe zajęcia. Każdy nauczyciel musi być odpowiedzialny za wyniki uczniów na egzaminie zewnętrznym. W każdej klasie ćwiczymy umiejętności, które wypadają słabo na egzaminie, np. czytanie ze zrozumieniem albo poprawne pisanie, interpunkcja i ortografia. W pozostałych szkołach (28%) wdrażanie wniosków odbywa się głównie w ostatnich klasach (tych, które w danym roku mają egzamin zewnętrzny) lub w konkretnych, wybranych klasach.

Generalnie tylko nauczyciele uczący w klasie III (gimnazjum) mają obowiązek uwzględniać dodatkowe zadania wynikające z analizy egzaminu z ubiegłego roku.

Prowadzimy programy usprawniające dla klasy IV i V z języka polskiego, matematyki, historii i przyrody.

Staramy się wdrażać pewne działania w każdej klasie, ale priorytetem są klasy szóste, które piszą sprawdzian.

W sytuacji jest podobna. Są szkoły (6 z 12 badanych), w których wdrażanie działań wynikających z analizy wyników egzaminów odbywa się głównie w klasach ostatnich i takie (pozostałe 6 szkół), które starają się to robić we wszystkich klasach.

Najważniejsze są klasy maturalne, jeśli są jakieś wnioski z lat ubiegłych, to właśnie w tych klasach trzeba je wdrażać.

Nauczyciele poszczególnych przedmiotów biorą za to odpowiedzialność i decydują, w której klasie trzeba coś doskonalić.

Czy prowadzone analizy i wdrażane wnioski przyczyniają się do poprawy wyników w kolejnych latach?

Zdaniem większości badanych dyrektorów prowadzone analizy wyników egzaminów zewnętrznych przyczyniają się do poprawy wyników w kolejnych latach (19% odpowiedzi *zdecydowanie tak* i 45% - *raczej tak*). Przeciwnego zdania (*raczej nie* i *zdecydowanie nie*) jest 7 dyrektorów (6%). Pozostali, czyli 30%, nie potrafili jednoznacznie określić swojego stanowiska, wybierając odpowiedź: *trudno powiedzieć*.

Z pewnością ma to znaczenie, oczywiście jeśli praca jest systematyczna.

To trudno stwierdzić, przecież to inni uczniowie, więc inne czynniki mogły mieć znaczenie.

Na wyniki wpływa tak wiele rzeczy, analizy wyników z pewnością też.

Analizować trzeba, ale nie można przeceniać wpływu tych analiz na wyniki w kolejnych latach.

Pośrednio tak, bo nauczyciele bardziej zwracają uwagę na standardy egzaminacyjne.

Warto podkreślić, że opinie w tej sprawie nie były uzależnione od typu szkoły i odpowiedzi respondentów rozkładały się podobnie. Wpływ na opinię miały natomiast wyniki otrzymywane przez uczniów na egzaminie zewnętrznym. Najbardziej sceptyczni co do wpływu analiz na poprawę wyników w następnych latach byli dyrektorzy szkół, których uczniowie osiągają wyniki przeważnie niskie (1-3 stanin) – najczęściej wybierali odpowiedź *trudno powiedzieć* lub *raczej nie*.

W naszym środowisku uczniowie mają takie trudności, że analizy wyników chyba za dużo nie dają.

Co roku analizujemy wyniki, piszemy programy naprawcze i nic to nie daje. Zawsze stanin drugi.

Nikt z tej grupy respondentów nie wskazał odpowiedzi *zdecydowanie tak*. Za to odpowiedź taką najczęściej wskazywali dyrektorzy szkół, które osiągają wyniki najwyższe.

Czy analizy prowadzone w szkole są w ogóle potrzebne?

W opinii 71% badanych dyrektorów szkoła musi prowadzić analizy wyników egzaminów zewnętrznych, ponieważ:

Analizy dokonywane przez OKE są zbyt ogólne i szkoła musi dokonywać analiz szczegółowych.

Analizy szkolne pokazują pozycję szkoły na tle kraju i okręgu.

Wyniki przesyłane przez OKE wymagają szczegółowej interpretacji, która może być dokonana tylko przez nauczycieli, którzy uczą w danej szkole.

Przeciwnego zdania jest pozostałe 29% respondentów, którzy uważają, że:

Analizy dokonywane przez OKE i publikowane w raportach są wystarczające, a analizy prowadzone przez nauczycieli nie wnoszą nic istotnego.

OKE przesyła wyniki do szkół i wystarczy to przeczytać, nie trzeba żadnych dodatkowych analiz.

To trochę sztuka dla sztuki, ale jak trzeba, to robimy. Ostateczne wnioski i tak pokrywają się z tym, co opracowało OKE.

Ta niejednoznaczna opinia na temat potrzeby analiz prowadzonych w szkole jest dosyć zaskakująca, ponieważ na pytanie:

Czy jeżeli nie byłoby takiego wymogu wobec szkół, to mimo wszystko wymagałoby Państwo od „swoich” nauczycieli analizy wyników egzaminów zewnętrznych?

64% dyrektorów odpowiedziało *zdecydowanie tak*, a 32% *raczej tak*. Pozostali (5 osób) byli niezdecydowani. Nikt nie był przeciw. Dyrektorzy swoje stanowisko motywowali następująco:

Nie wyobrażam sobie planowania pracy dydaktycznej bez wniosków z egzaminów.

Analizy wyników egzaminów dają możliwość ćwiczenia umiejętności i standardów.

Analiza jest bardzo ważna, ale powinny być gotowe narzędzia, tak jak kalkulator EWD. Wpisuję i mam wyniki.

Analizowanie tak, chociaż bez tych raportów i zestawień, ważne są wnioski.

Takie analizy na pewno motywują nauczycieli, ale bez takich rozbudowanych raportów. W końcu tych uczniów już nie ma.

Nauczycieli już się przyzwyczaili do prowadzenia analiz, szkoda marnować umiejętności, które nabyli w tym zakresie.

Podsumowanie

Przedstawione wyniki badań pokazują, że analiza wyników egzaminów zewnętrznych stała się już stałym elementem pracy każdej szkoły. Wprawdzie zakres i poziom prowadzonych analiz jest zróżnicowany, ale szkoły dostrzegają wagę tych analiz w procesie doskonalenia jakości kształcenia.

W związku z tym, wynikające z rozporządzenia o nadzorze pedagogicznym, wymaganie wobec szkół dotyczące analizowania wyników egzaminów zewnętrznych, jest z pewnością spełnione we wszystkich szkołach, co najmniej na poziomie D (podstawowym).

Wiele szkół ma również szanse na osiągnięcie w zakresie tego wymagania poziomu B, a nawet A.